

Boiko V. M.
Braicevskii Iu. S.
Iașenko B. P.

GEOGRAFIA

**„Geografia (nivel standard)”
manual pentru clasa a 10-a
a instituțiilor școlare de învățământ mediu general**

*Recomandat
de Ministerul Învățământului
și Științei din Ucraina*

Cernăuți
„Bukrek”
2018

УДК911*кл10(075.3)

Б77

Перекладено за виданням:

Бойко В. М., Брайчевський Ю. С., Яценко Б. П.

Географія (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти – К.; Ірпінь: ТОВ «Видавництво «Перун», 2018 – 256 с.: іл.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ МОН України від 31.05.2018 № 551)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Бойко В. М., Брайчевський Ю. С., Яценко Б. П.

Б77 «Географія (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів згальної середньої освіти з навч. угор. мовою / В. М. Бойко, І. Л. Дітчук, Т. А. Гринюк, І. В. Смаль, І. М. Харенко; пер. з укр. – Чернівці : Букрек, 2018. – 256 с. : іл.

ISBN 978-966-97783-9-0

УДК911*кл10(075.3)

ISBN 978-966-97783-9-0

© Бойко В. М., Брайчевський Ю. С., Яценко Б. П., 2018
© ТОВ «Видавництво «Перун», оригінал-макет, 2018
© Видавничий дім „Букрек“, переклад, 2018

DRAGI ELEVI!

În clasa a 10-a veți studia cursul „Geografie: regiuni și țări”, care vă va ajuta să realizați cât de diversă este lumea înconjurătoare. Veți afla caracteristicile generale ale hărții politice, populația și economia regiunilor lumii, veți studia mai profund trăsăturile vieții unor țări. Datorită acestui curs, veți putea înțelege mai bine cauzele împărțirii țărilor în bogate și sărace, de ce unele state se dezvoltă mai repede decât altele, veți putea să comparați popularea, hărțile etnice și economice ale Europei, Asiei, Africii, Americii și Oceaniei, să sesizați particularitățile regionale și locale ale proceselor și interacțiunilor globale.

Prin dobândirea cunoștințelor despre țări veți obține abilitatea de a vedea particularitățile și de a înțelege contextul socio-geografic unic al fiecărui teritoriu pe harta lumii și acest lucru vă va ajuta să vă orientați mai bine în procesele complexe ale politicii, economiei și culturii mondiale.

Autorii

§ 1. CE STUDIAZĂ CURSUL „GEOGRAFIE: REGIUNI ȘI ȚĂRI” ȘI ÎN CE MOD

- Amintiți-vă, ce studiază geografia socială.
- Prin ce se manifestă procesele globalizării în lume?

CE STUDIAZĂ CURSUL „GEOGRAFIE: REGIUNI ȘI ȚĂRI”. Cursul „Geografie: regiuni și țări” analizează dezvoltarea socială a teritoriilor și a **locațiilor geografice** din lume din punct de vedere al studiului geografic al țărilor. **Studiul geografic al țărilor** – este o ramură a geografiei sociale, care studiază teritoriile în ansamblu (țări și regiuni), ca mediu pentru viața și activitățile oamenilor, trăsăturile populării și adaptării acestora, organizarea socială și politică și dezvoltarea economică. Încercările științifice ale studiului țărilor vizează sistematizarea și generalizarea datelor despre natură, compoziția teritoriului, caracteristicile populației și culturii ei, cele mai importante trăsături ale economiei, organizarea socială și politică, relațiile externe.

Călătorie în cuvânt

Locația geografică este un sistem teritorial-economic, teritorial-politic sau un alt sistem (sat, oraș, raion, județ, țară, regiune) cu populație, economie, rețelele de transport, mișcări politice ale societății etc.

Obiectul cercetării sunt țările ca elementele principale ale structurii vieții economice și politice a lumii, precum și gruparea lor regională. Fiecare țară și teritoriu sunt unice ca urmare a combinării specifice a componentelor naturii și a mediului socio-geografic. Identificarea, descrierea și explicarea caracteristicilor regionale ale teritoriilor este sarcina principală a studiului de cercetare a țărilor.

Cele mai importante sunt resursele economice disponibile și factorii de dezvoltare: aprovizionarea cu resurse terestre și minerale, cantitatea și calitatea resurselor de muncă, nivelul acumulării capitalului intelectual, eficiența sistemului de stat de administrare și management la diferite niveluri. Acestea din urmă depind în mare măsură de starea culturii țării sau regiunii: caracteristicile unităților etnice ale oamenilor, situația religioasă, mentalitatea națiunilor, nivelul de dezvoltare al literaturii, artei și multe altele. În același timp, starea mediului este determinată și de particularitățile istorice ale economiei statului, de evenimentele politice interne, și de corelația dintre forțele politice și situația geopolitică în relațiile sale cu lumea exterioară.

REGIUNILE LUMII. Hărțile statelor și popoarelor lumii sunt atât de diverse, încât este practic imposibil să acoperim și să sistematizăm simultan toate mozaicurile vieții socio-culturale, economice și politice. Prin urmare, este necesar să se identifice regiunile care acoperă grupuri de țări cu caracteristici comune ale dezvoltării economice, organizării politice și sociale etc. Deci, distingem **regiuni socio-geografice** după anumite părți ale lumii (conform clasificării ONU) – Europa, Asia, America, Africa și Oceania. În cadrul acestora există **subregiuni** mai mici, cu o anumită unitate geografică și un destin istoric comun. După cum se poate observa din tab.1, cea mai mare regiune a lumii după

Tabelul 1

**Suprafața și populația
principalelor regiuni ale lumii (a. 2017)**

Regiunea	Suprafața*		Populația	
	mln. km ²	%	mln. persoane	%
Întreaga lume*	149,0	100	7600	100
Europa (cu (teritoriul European al Rusiei)	10	7	741	10
Asia	44,5	30	4463	59
America	42,5	28	1002	13
Africa	30,3	20	1225	16
Oceania	8,5	6	40	0,5

* Teritoriul uscat, împreună cu Antarctida, care cuprinde aproximativ 9 % din suprafață.

Călătorie în cuvânt

Globalizarea este procesul de unificare și interpătrundere economică, politică și culturală globală, precum și unificarea – orientarea către un sistem unic; transformarea unui anumit fenomen într-un fenomen planetar, ceva ce se referă la întregul Pământ.

Lumea în spațiu și timp

Cum „funcționează” globalizarea?

Cele mai populare smartphone-uri iPhone sunt produse de corporația americană Apple Inc. Cu toate acestea, geografia reală a producției componentelor sale acoperă Statele Unite, Canada, Mexic, Brazilia, Marea Britanie, Franța, Germania, Finlanda, Italia, Spania, Ungaria, Japonia, Republica Coreea, Taiwan, Thailanda, Vietnam, Malaezia, Filipine, India etc.. Asemănător funcționează aproape toți producătorii de electronică, echipamente informatice, automobile, nave și aeronave, software etc.

suprafața teritorială și după numărul populației este **Asia**.

Această regiune este situată pe un continent cu **Europa**. Limita dintre ele, așa cum este marcată pe harta fizică, este percepută destul de relativ pe harta politică a lumii. **America** acoperă două continente – America de Nord și America de Sud. Aceasta, împreună cu **Oceania** – cea mai mică regiune – se numește **Lumea Nouă**, spre deosebire de **Lumea Veche**, care este Europa, Asia și Africa. **Africa** este o regiune ale cărei granițe coincid cu continentul. Acesta cuprinde țări independente tinere, majoritatea în curs de dezvoltare.

GLOBALIZAREA – TENDINȚA DEZVOLTĂRII LUMII MODERNE. Dezvoltarea modernă a civilizației mondiale este strâns legată de răspândirea relațiilor capitaliste ca bază a producției sociale.

Progresul capitalismului a dus la o creștere a volumelor de producție și, în consecință, a apărut necesitatea în piețe de vânzări extinse. Acest lucru a determinat creșterea rapidă a comerțului internațional și apariția diviziunii geografice internaționale a forței de muncă, care unesc țările și continentele lumii într-un singur organism economic, punând începutul globalizării. În lumea de astăzi, globalizarea a îmbrățișat nu numai comerțul, ci și cultura, politica, arta și alte sfere ale vieții. Elementele sale sunt economia globală și piața mondială, organizațiile internaționale și dreptul internațional, corporațiile transnaționale (CTN), cultura globală, așa-numitele valori general umane etc..

Globalizarea este facilitată de procese precum circulația internațională a capitalurilor, dezvoltarea transportului internațional, apariția tehnologiilor moderne de comunicații și rețele. Un important „motor” pentru aceasta este turismul internațional, care simplifică comunicarea între oameni, promovează înțelegerea reciprocă. Dispar barierele condiționate de distanțare, de diferența dintre limbi și culturi. Globalizarea este un factor în formarea unei societăți postindustriale. O consecință indispensabilă a globalizării este „dizolvarea” treptată a frontierelor

de stat, pierderea rolului guvernului în gestionarea fluxurilor de bunuri, servicii, capital și informații. Prin urmare, studiile regionale acordă o mare atenție problemelor globalizării, în special impactul mediului global, tendințelor majore ale organizațiilor internaționale și CTN asupra dezvoltării țărilor și regiunilor, formarea unei hărți moderne economice, politice și socio-culturale a lumii.

SEMNIFICAȚIA STUDIULUI ȚĂRILOR. În lumea modernă, studiul țărilor este o știință sistemică care îndeplinește un rol cognitiv și constructiv. Elevii, stăpânind cunoștințe despre particularitățile diferitelor țări și despre viețile popoarelor, vor cunoaște lumea și își vor forma propria imagine geografică.

Semnificația practică a studiului geografic al țărilor constă în identificarea trăsăturilor unice ale unui teritoriu sau ale unei locații geografice, spre a înțelege mai bine contextul vieții sociale pentru o gamă largă de specialiști. De exemplu, de ce în *SUA* există o atitudine negativă față de programele de protecție socială de stat, în timp ce în majoritatea țărilor Europei protecția socială a cetățenilor de către stat este o normă socială.

Studiile geografice ale țărilor, care, simultan cu diferite cercetări ale unei sau altei țări studiază și cultura, istoria și limba sa, deservește lingvistica. În domeniul relațiilor economice și politice internaționale studiile țărilor reprezintă un instrument important pentru asigurarea eficienței și competenței în relațiile internaționale. Dezvoltarea intensivă a turismului a cerut necesitatea studiului turistic al țărilor. Studiul militar al țărilor oferă informații socio-geografice complexe privind starea economică, militară și altor forțe ale unui posibil inamic.

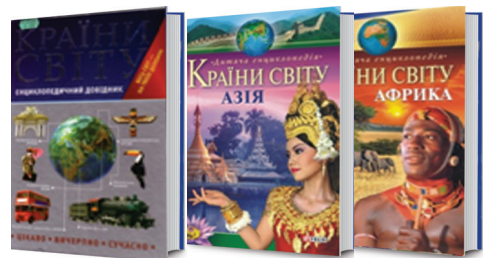
SURSE ALE CUNOAȘTERII. Cantitatea de informații geografice, inclusiv istoria locală, acumulate de omenire, este imensă. Este imposibil să o colectați într-un manual sau într-o culegere. Pentru a obține rezultatele dorite în regiunile de studiu și în țările lumii, trebuie de folosit diferite surse de cunoaștere. Desigur din cursul de geografie, studiat în clasele anterioare, știți deja că aceste surse sunt hărțile geografice, lucrările științifice, literatura științifică și populară, cărțile de referință și enciclopediile, periodicele (ziarele, revistele de specialitate). Cu toate acestea, principala problemă aici este prospețimea și fiabilitatea informațiilor. În timpul pregătirii publicațiilor de tipărire sunt posibile să fie depășite chiar și cele mai recente informații.

Astăzi, Internetul este cea mai mare sursă de cunoaștere despre lumea din jurul nostru. Există multe site-uri din rețea care conțin informații diverse despre țări. Unul dintre cele mai accesibile este *Wikipedia* – o enciclopedie universală multilingvă online. Tema geografiei și a locurilor lumii în ea este una dintre cele mai populare prin numărul de accesări.

Călătorie în cuvânt

Constructiv creativ, ceea ce creează condiții pentru o muncă ulterioară, poate fi baza unor soluții (de exemplu, o propunere constructivă).

Des. 1 Surse tipărite

Des. 2 Internet-surse cu informații despre țări

O sursă actualizată și fiabilă de informații pentru toate țările din întreaga lume este *The World Factbook. CIA (World Directory of CIA)*. Este o bancă de date cu caracter autoritar privind istoria, geografia, demografia, sistemul de stat, economia, transportul în state și în organizațiile mondiale, informații actualizate săptămânal. Este completată de „Hărțile regiunilor lumii”, „Steagurile țărilor lumii”, „Harta politică a lumii” etc. Materialele site-ului vor ajuta la pregătirea unei înștiințări competente pentru ocupație sau o prezentare despre orice țară din lume.

Lucrul cu diverse surse de cunoștințe va ajuta să se extindă perspectiva cunoștințelor, la dezvoltarea culturii și gândirii și dezvoltarea abilităților de muncă independent creatoare, care în viitor vor fi necesare în toate sferile de activitate.

ÎNTREBĂRI ȘI ÎNSĂRCINĂRI

1. Ce cunoștințe credeți că veți obține prin studierea cursului „Geografie: regiuni și țări”?
 2. Care este obiectul studiului geografic al țărilor?
 3. Ce este globalizarea? Care sunt consecințele sale?
 4. Denumiți și afișați regiunile lumii pe hartă. În care dintre ele este țara noastră? Care este cea mai mare după suprafață și populație?
 5. Explicați rolul constructiv al studiului de țară.
-
- 6*. Sursele cunoașterii regionale pot fi și operele literare artistice. Dați exemple de opere din cele studiate la orele de literatură universală sau din biblioteca dumnevoastră de acasă, care ar conține anumite informații geografice despre o anumită țară din lume.

CĂUȚAȚI PE INTERNET

Folosind internet-sursele „Cartea mondială a CIA”, aflați, ce informații se conțin despre țara noastră. Evaluați, dacă cu adevărat informația acolo este „proaspătă”.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>

§2. HARTA POLITICĂ MODERNĂ A LUMII

- Amintiți-vă, ce reflectă harta politică a lumii.
- Ce țări ale lumii aparțin „Grupului marilor șapte”(G-7) și „Grupului marilor douăzeci”(G-20)?

OBIECTE ALE MAPEI POLITICE A LUMII. Știți deja că noțiunea de „hartă politică a lumii” înseamnă literalmente o hartă geografică unde sunt marcate granițele țărilor și capitalele acestora, iar în sens figurat, este tocmai diversitatea informațiilor despre fenomenele și procesele politice care apar în mod constant în diferite părți ale planetei. Principalele obiecte ale hărții politice a lumii sunt statele și teritoriile dependente. O categorie separată de obiecte este apa (zona de apă) oceanelor și mărilor.

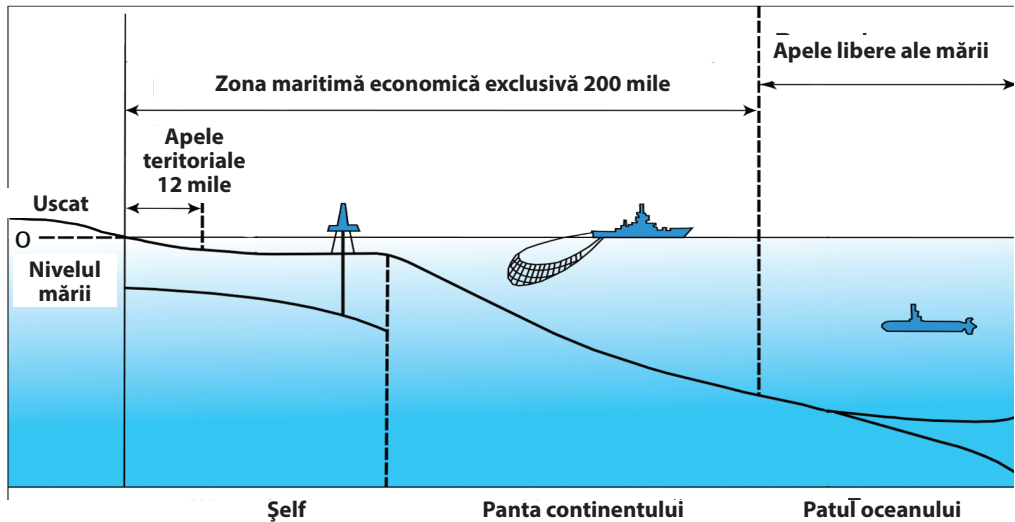
Teritorii – este o parte din suprafața uscatului de pe Pământ, cu resurse naturale și create ca urmare a activității umane, care au anumite limite spațiale și o locație geografică. **Țară** – un teritoriu cu frontiere definite și populație, care poate fi stat separat (adică să aibă suveranitate – independență) sau dependent de alt stat.

În viața de zi cu zi, țara este adesea percepută ca un sinonim al **statului** – un teritoriu suveran pe harta politică a lumii.

Statul este o țară independentă cu un anumit teritoriu, economie și putere politică în ea. Statul este principalul purtător de drepturi și responsabilități în relațiile internaționale. Principala caracteristică politică a statului este suveranitatea sa – dreptul exclusiv de a-și stabili în mod independent politicile interne și externe fără intervenția forțelor externe. Pentru a o asigura, statul creează mai multe sisteme: legislativ, executiv, judiciar și monetar, creează servicii vamale, agenții de securitate, forțe armate naționale etc.. Fiecare stat deține un teritoriu limitat de granițele terestre și maritime. Teritoriul statului include uscatul cu subsol, apele interne și teritoriale, precum și spațiul aerian deasupra uscatului și al apei. **Apele teritoriale** -este o fâșie a apelor în mări, golfuri și strâmtoni cu o lățime de 12 mile marine (aproximativ 22,2 km) de la linia țărmului de pe continent și insule. În conformitate cu legile dreptului internațional, teritoriile statelor sunt intangibile, iar granițele lor sunt imuabile.

Astăzi, pe harta politică a lumii, există 193 de state membre ale ONU, care sunt considerate participanți suverani în relațiile internaționale. De asemenea, un stat cu suveranitate recunoscută universal, dar în calitate de observator ONU este *Vaticanul*. O serie de țări și teritorii ale lumii au o **recunoaștere limitată** (nerecunoscute sau parțial recunoscute) – suveranitatea sau granițele lor teritoriale nu sunt recunoscute integral sau parțial de alți membri ai comunității internaționale. Recunoaștere limitată au țările care fac parte din ONU (*Israel, Coreea de Nord* și altele), și, de asemenea, teritoriile statelor auto-proclamate a căror formare este legată de o încălcare a dreptului internațional (*Republica Kosovo, Sahara Occidentală, Abhazia, Osetia de Sud, Cipru de Nord* și altele).

Pe harta politică a lumii există, de asemenea, **teritorii dependente** sub controlul politic sau militar al unuia dintre statele suverane. Cea mai răspân-

Des. 3 Apele teritoriale și zona economică exclusivă a statului

dită formă istorică a acestor teritorii au fost **coloniile** – teritorii în care puterea politică a fost controlată de țara metropolitană.

În sec. al XIX- XX-le. sistemul colonial mondial a fost extins pe cea mai mare parte a lumii. Teritoriile dependente moderne sunt teritorii detașate de partea principală a statului, care nu au suveranitatea lor, dar nu sunt unități administrative complete în statul care le controlează. De exemplu, *orașul Gibraltar (Marea Britanie)*, *Insulele Mariane de Nord (SUA)*, *Tokelau (Noua Zeelandă)*.

Apele libere ale mării se află în folosința comună a tuturor țărilor și popoarelor, inclusiv țările interioare care nu au acces direct la acestea. Toate au dreptul la liberă navigație de comerț și militară, zbor liber peste mare. Statut aparate are **zona economică maritimă exclusivă**, adiacentă frontierelor statului care are acces la mare. Este o zonă de apă care se întinde pe o rază de 200 de mile în larg și cu adâncimi de 500 de metri de șelf și de pantă a continentului. Acesta este sub controlul țării de coastă, care are dreptul exclusiv de a desfășura activități economice acolo (pescuit, extragerea materiilor prime minerale etc.) și permite astfel de activități altor țări pe baza acordurilor economice. (Des. 3).

Antarctida este un teritoriu neutru demilitarizat, care nu poate fi folosit ca bază militară sau acțiuni de război, unde există principiul libertății cercetării științifice și fiecare țară își poate trimite expedițiile științifice acolo.

SISTEMUL DE STAT. Sistemul de stat al țării este o modalitate de organizare a puterii politice pe teritoriul său. Componentele sale sunt formele de guvernare și a structurii de stat.

După forma guvernării țările lumii sunt împărțite în republici și monarhii. În **republică**, organele supreme ale puterii (legislative, executive și judiciare) sunt alese într-o anumită ordine pentru o anumită perioadă. În prezent, republici sunt mai mult de $\frac{3}{4}$ din numărul total de state din lume.

În funcție de particularitățile formării guvernului și de împărțirea puterilor între ramurile puterii, se disting republici de tip prezidențial, parlamentar și mixt.

În **republicile prezidențiale**, ramura executivă este condusă de președinte ales prin vot popular (de exemplu – *SUA*). În **republicile parlamentare**, parlamentul definește compoziția și șeful guvernului, și îi controlează activitățile (de exemplu, *Germania, Italia, Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, India*). Postul președintelui în astfel de republici, ca regulă, este de caracter pur ceremonial. Realul șef de stat aici este șeful guvernului – premierul, cancelarul și alții. **Republicile mixte** (prezidențial-parlamentare sau parlamentar-prezidențiale) prevăd repartizarea împuternicirilor între președinte și parlament cu privire la formarea și controlul activității guvernului. Astfel de forme de guvernare au *Franța, Polonia, Rusia, Lituania, România* și altele.

În **monarhii** suprema putere de stat, integral sau parțial, este concentrată în mâinile șefului statului – monarhul și este de cele mai multe ori moștenită. În lume au mai rămas 31 de state cu o formă monarhică de guvernare. Printre acestea distingem **monarhii absolute** în care puterea conducătorului este nelimitată, și **monarhii limitate**, în care funcționează în același timp constituția și lucrează parlamentul de lucru (ele se numesc monarhii constituționale sau parlamentare). Monarhii absolute sunt *Emiratele Arabe Unite (EAU), regatul Arabia Saudită, statul papal Vatican*. Ultimele două sunt totodată și **monarhii teocratice**, în care puterea politică aparține clerului și capului bisericii. Cele mai multe monarhii limitate sunt în Europa (regatul *Marii Britanii, Belgia, Olanda, Suedia, Spania*) și în Asia (regatul *Thailandei, sultanatul Malaeziei, Japonia* în frunte cu imperatorul). O formă specială de guvernare au **țările-participante din Comunitatea Națiunilor** – o organizație formată acum de state independente, care au făcut parte din *Imperiul Britanic*. Modelul de guvernare al acestor țări se bazează pe exemplul *Marii Britanii*. Acestea sunt **democrații parlamentare** cu guverne subraportate parlamentului. De fapt, șeful statului este premierul, dar oficial – regina *Marii Britanii*. Acestea sunt *Canada, Australia, Noua Zeelandă* și altele.

Călătorie în cuvânt

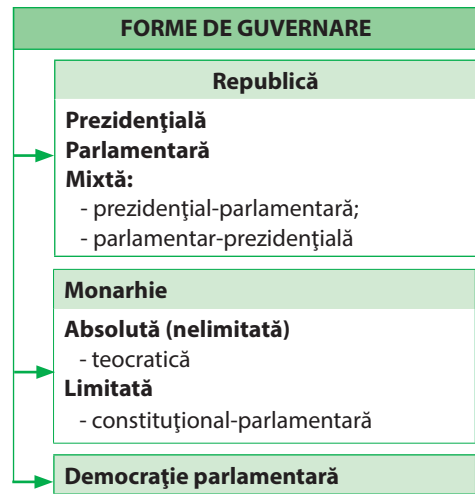

Republică în traducere din limba latină înseamnă *lucru public*.

Călătorie în cuvânt

Monarhie în traducere din limba greacă înseamnă *singur conducător*, **monarhie teocratică** – puterea lui Dumnezeu.

Des. 4 Forme de guvernare

Călătorie în cuvânt

Unitar tradus din latină înseamnă *integrat, omogen*; **federație** – *asociere, uniune*.

Sistemul de stat este o organizarea administrativ-teritorială a statului. Se cunosc două forme ale acestuia – unitar și federativ.

În **statele unitare**, conducerea se desfășoară dintr-un centru (capitală), există o singură constituție pentru întregul teritoriu, există un sistem unificat de organe supreme de putere și un domeniu juridic. Divizarea administrativ-teritorială a țării (regiuni, provincii, departamente etc.) contribuie la realizarea administrației de stat la nivel locală. Cele mai multe țări ale lumii sunt unitare.

Federația – un stat alcătuit din unități teritoriale autogovernabile (sau autonome) – republici, state, provincii, terenuri. Fiecare dintre ele are anumite elemente de suveranitate (propria capitală, organe legislative, executive, autorități judiciare și constituție), dar ele există în cadrul sistemului federal de guvernare și legislație. În lume există 27 de state federale. Exemple de federații din Europa sunt *Austria, Belgia, Germania, Elveția, Rusia*; în America – *SUA, Canada, Mexic, Argentina, Brazilia*; în Asia – *India, Malaezia, EAU*. De asemenea federație este și *Australia*.

TIPURILE DE ȚĂRI DUPĂ NIVELUL DEZVOLTĂRII. În conformitate cu particularitățile dezvoltării socio-economice din lume țările sunt de diferite tipuri. Cea mai răspândită este clasificarea ONU, în care se disting țările dezvoltate economic, țări cu economie de tranziție și țările în curs de dezvoltare.

Din grupul celor **dezvoltate economic**, fac parte țările cu economii de piață dezvoltate, cu o structură modernă echilibrată, integrate pe deplin în economia mondială, au indicatori înalți de dezvoltare economică și de standarde de viață ale populației. Acest grup cuprinde 36 de țări (des. 5). Printre acestea se numără **cele mai dezvoltate țări economice** – „**Grupul marilor șapte**” (**G-7**) – *SUA, Japonia, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia, Canada*. Împreună ele produc mai mult de 45% din PIB mondial. De coordonarea deciziilor liderilor acestor state depind direcțiile importante de dezvoltare a proceselor economice mondiale.

Particularitatea dezvoltării socio-economice a țărilor **cu economie de tranziție** este moștenită din structura sistemului socialist de relații economice, și sunt la etapa de reformare și punere în aplicare a reglementării pieței. Aceste țări au rate scăzute de dezvoltare economică, dar spre deosebire de țările în curs de dezvoltare au dezvoltat o mai bună infrastructură și forță de muncă calificată, ceea ce le permite în perspectivă să compenseze diferența cu țările cu economii de piață dezvoltate.

Restul țărilor lumii aparține grupului de **țări în curs de dezvoltare**. În cele mai multe cazuri, acestea sunt caracterizate prin târzia industrializare, prin poziția periferică în diviziunea internațională a muncii (specializare în materii prime, semifabricate și produse de tehnologie scăzută care forței de muncă intensivă), infrastructura insuficient dezvoltată, calitatea relativ scăzută a resurselor umane. În cele mai multe cazuri, acestea sunt țări cu un trecut colonial. Cu toate acestea, un număr de țări în curs de dezvoltare au realizat o creștere economică rapidă și după mai mulți indicatori calitativi și cantitativi

Tabelul 2.

Tipurile țărilor lumii

DUPĂ NIVELUL ECONOMIC ȘI SOCIAL DE DEZVOLTARE*		
Dezvoltate economic	Țări cu economie de tranziție	Țări în curs de dezvoltare
În Europa: EU-28 În America: SUA, Canada În Asia: Japonia În Oceania: Uniunea australiană Noua Zeelandă	Fostele republici sovietice: Belarus, Moldova, Rusia, Ucraina, Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Kazahstan, Kârgâzstan, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan. Fostele state socialiste ale Peninsulei Balcanice care nu au aderat la UE: Albania, Bosnia și Herțegovina, Macedonia, Serbia, Muntenegru	Alte țări ale lumii, în special: - țările exportatoare de combustibil: Venezuela, Emiratele Arabe Unite, Iran, Brunei și altele; - cele mai sărace țări ale lumii: Afganistan, Republica Centrafricană, Republica Democrată Congo, Cambodgia și altele; - țări cu foarte mari datorii: Bolivia, Burkina Faso, Somalia și alții.

DUPĂ NIVELUL VENITURILOR (PNB anual pe persoană, dol. SUA)			
cu venituri mari	cu un venit mediu ridicat	cu venit mediu scăzut	cu venituri mici
> 12 615	4 086 – 12 615	1 036 – 4 085	< 1 035

* Metodologia tipologică a țărilor din cadrul Departamentului pentru Afaceri Economice și Sociale a Națiunilor Unite.

sunt aproape de țările dezvoltate (de exemplu, *Singapore, Republica Coreea*). Aparte printre acestea și unele țări în tranziție se face distincția în subgrupe – **țări exportatoare de combustibil, țările cel mai puțin dezvoltate, țările cu datorii mari** etc. Paralel sunt grupate țările după nivelurile PNB pe cap de locuitor (tab. 2).

ÎNTREBĂRI ȘI ÎNSĂRCINĂRI

1. Ce obiecte se disting prin caracteristicile politico-teritoriale pe harta politică a lumii?
2. Gândiți-vă dacă orice țară poate fi considerată un stat. Este oare fiecare stat o țară? Argumentați răspunsul.
3. Care sunt țările cu o recunoaștere limitată? Dați exemple de astfel de țări.
4. Prin ce republica ca formă de guvernare diferă de monarhie? Ce tipuri de republici distingem? Dați exemple de diferite republici.
5. Care sunt tipurile de monarhii din lume? Dați exemple.
6. Ce este un sistem de stat? Care sunt formele sale?
7. Care sunt tipurile de țări în ceea ce privește dezvoltarea economică?

 8*. Povestiți despre caracteristicile sistemului de stat din Ucraina: forma guvernării și sistemul de stat. Din ce categorii de țări face ea parte după nivelul de dezvoltare economică?

CAPITOLUL I

EUROPA

Tema 1. CARACTERISTICA GENERALĂ A EUROPEI

Tema 2. ȚĂRILE EUROPEI

Studiind acest capitol:

- **veți obține idei despre** schimbările cantitative și calitative în harta politică a Europei, subregiunile și țările care aparțin acesteia, perspectivele de extindere a relațiilor economice ale Ucrainei cu țările europene;
- **veți afla** mai multe despre zonele de extracție a resurselor minerale, exploatare forestieră, cele mai mari zone industriale, porturi maritime, aeroport-hub-uri, centre financiare, orașe mondiale în Europa, specializarea internațională a țărilor europene;
- **veți învăța** să distingeți formele de guvernare și structura teritorială a țării, să caracterizați procesele demografice și urbanistice în ele, elementele sectoarelor terțiare, secundare și primare ale economiei, pentru a alcătui caracteristicile economico-geografice complexe ale țărilor;
- **veți dezvolta capacitatea** de a evalua rolul UE și NATO în regiune, de a compara efectele pozitive și negative ale globalizării în economia și cultura Europei, de a calcula asigurarea cu resurse, de a concluziona cu privire la cauzele dezvoltării economice inegale a țărilor, de a citi hărți tematice, de a folosi surse online pentru a găsi informațiile necesare;
- **veți dobândi competențe** în domeniul științelor naturale și economice, informațional-digitale, de inițiativă și antreprenoriat, sociale și civice, percepere în sfera conștientizării culturii și ecologiei, capacitatea de a organiza activitățile sale de cunoaștere și învățare.

§3. SUBREGIUNILE EUROPEI ȘI CARACTERISTICILE POLITICO-GEOGRAFICE ALE LOR

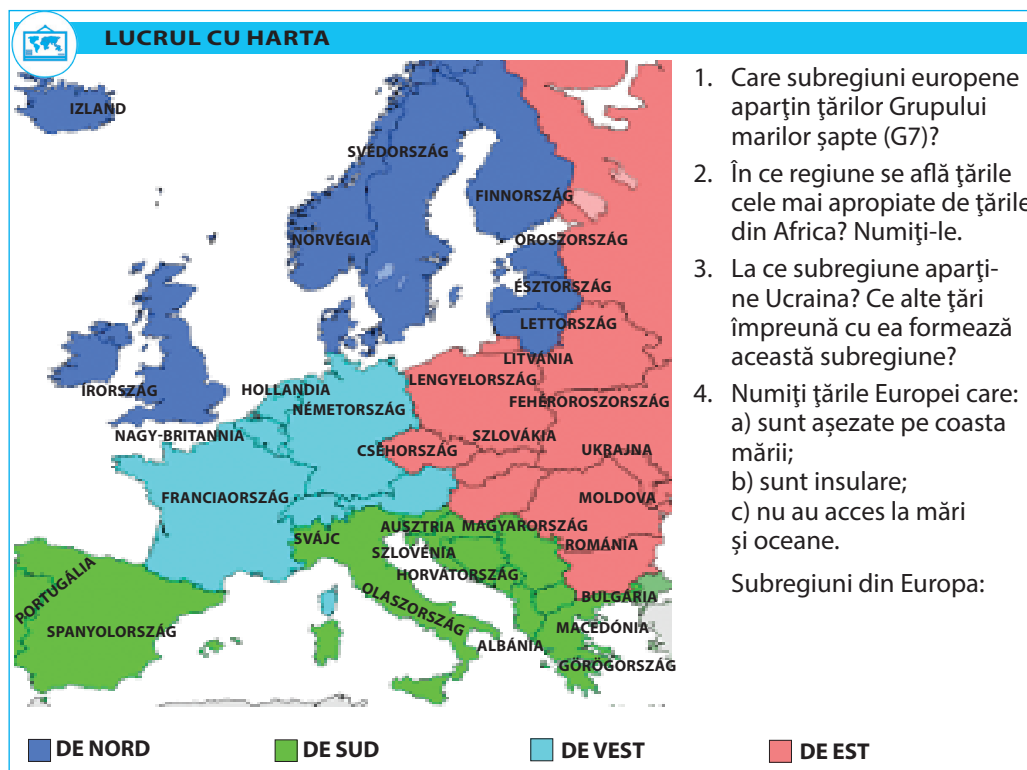
- Amintiți-vă, unde trece granița dintre Europa și Asia.
- Milyen kormányformák és államszerkezetek léteznek?

Europa este unul dintre leagănele civilizației, regiune veche de explorare economică, unde au apărut primele republici, primele forme de democrație, s-a format tradiția parlamentarismului, s-a răspândit creștinismul. În Europa a început modernizarea socială: s-au pus bazele statului modern, s-a format modelul economic capitalist, au avut loc o serie de revoluții științifice și tehnologice, s-au răspândit principiile drepturilor omului, lucru care a devenit treptat principala prioritate a guvernului de stat. În același timp, evenimentele politice, economice și civilizatoare au fost însoțite de numeroase conflicte și confruntări. Europa a devenit arena principală a celor mai sângeroase două războaie mondiale. Astăzi este unul dintre centrele de conducere ale puterii economice și politice mondiale, unde majoritatea țărilor sunt state democratice cu standarde sociale ridicate ale vieții, cu industrie și transport dezvoltate, agricultură intensivă, servicii multisectoriale.

AȘEZAREA ECONOMICO-GEOGRAFICĂ. Europa este o regiune socio-geografică situată în vestul Eurasiei. Malurile sale sunt spălate de apele Oceanului Arctic din nord, Oceanul Atlantic – în vest și Marea Mediterană – în sud. *Marea Mediterană* și *Strâmtoarea Gibraltar* despart Europa de Africa. În același timp, Marea Mediterană a fost de mult o zonă de contact a Europei, Africii și Asiei: pe mare aveau loc contactele comerciale, religioase și politice între regiuni.

Față de alte regiuni ale lumii, Europa acoperă o suprafață relativ mică (7% din suprafața uscatului), numai Oceania este mai mică. Lungimea Europei de la nord la sud – 4300 km, de la vest la est – 5000 km. O caracteristică a Europei este contactul cu linia de coastă, datorită căreia majoritatea țărilor din regiune au acces la mări și oceane. Distanța medie de la mare este de 300 km. Cinci țări europene sunt insulare. Frontierele țărilor europene care se întind ca granițe naturale și așezarea învecinată a majorității acestora nu creează obstacole semnificative în calea dezvoltării legăturilor economice și culturale.

COMPONENȚA REGIUNII ȘI HARTA SA POLITICĂ. Harta politică a Europei este extrem de complicată și dinamică. Ea numără 54 de unități, dintre care 43 au teritoriile de bază, situate complet în granițele Europei. Trei state – Rusia, Kazahstan, Turcia – sunt țări transcontinentale, ale căror teritorii se află în Europa și Asia. Majoritatea cercetătorilor consideră *Rusia* ca țară europeană, deoarece modernizarea acesteia a avut loc într-un context european. În schimb, Kazahstanul și Turcia după trăsăturile istorice, economice și de civilizație aparțin Asiei. În același timp, *Cipru* este considerat al Europei, în ciuda faptului că această țară aparține din punct de vedere fizic și geografic Asiei. Cipru este membră a UE și 77% din populația sa o constituie grecii ciprioți care

Des. 5 Subregiunile Europei

Tabelul 3
Împărțirea regională a Europei

Subregiunea	Țările
De vest	Austria, Belgia, Liechtenstein, Luxemburg, Monaco, Olanda, Germania, Franța, Elveția
De nord	Marea Britanie, Danemarca, Islanda, Irlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Norvegia, Suedia, Finlanda
De sud	Albania, Andorra, Bosnia și Herțegovina, Vatican, Grecia, Spania, Italia, Macedonia, Malta, Portugalia, San Marino, Serbia, Slovenia, Croația, Muntenegru
De est	Belarus, Bulgaria, Polonia, România, Slovacia, Republica Cehă, Ungaria, Ucraina, Moldova, partea europeană a Rusiei

istoric tind să aibă un spațiu geopolitic european. Cea mai mare țară din Europa, care se află în întregime în granițele ei, este *Ucraina* (603,7 mii km²), cea mai mică este *Vaticanul* (0,44 km²).

În Europa, se disting patru subregiuni (tabelul 3, des. 5). Dintre cele 54 de obiecte ale hărții politice a Europei, 45 sunt state suverane, 3 sunt state nerecunoscute, iar 6 sunt teritorii dependente. Cel mai vechi stat european modern este Republica *San Marino* fondată încă din anul 301, – țară pitic cu o suprafață de numai 61 km², situată în granițele Italia; cel mai tânăr este *Muntenegru*, care și-a proclamat independența față de Serbia numai în anul 2006. Statut de state nerecunoscute sau formațiuni statale parțial recunoscute au *Republica Kosovo*, *Re-*

publica Turcă a Ciprului de Nord (Ciprul de Nord), Republica moldovenească a Transnistriei (Transnistria). Ele nu au recunoaștere internațională și nu sunt membre ale ONU.

O serie de zone din Europa și insulele înconjurătoare au statut de zone dependente. De ele aparțin, în special, *Gibraltar* (teritoriul din sud la periferia Peninsulei Iberice), *Akrotiri și Decelia* pe insula Cipru, insulele *Guernsey* și *Jersey* în strâmtoarea La Manche, *insula Man* în marea Irlandeză (ce depind de Marea Britanie), *Insulele Feroe* (sunt sub Controlul Danemarcei).

SISTEMUL DE STAT. Astăzi, în Europa, marea majoritate a țărilor sunt **republici parlamentare** – *Italia, Germania, Slovacia, Ungaria, Elveția* etc. **prezidențiale** – *Belarus, Cipru*. Exemple de **republici mixte** sunt *Lituania, Polonia, Portugalia, România, Rusia, Ucraina, Franța*.

Singura **monarhie absolută** și, în același timp, **teocratică** din Europa este statul papal *Vatican*, în care puterea politică aparține clerului și capului bisericii. Majoritatea monarhiilor europene sunt **constituționale**, adesea sunt numite **democrații parlamentare**. Acestea sunt principatele *Andorra, Liechtenstein, Monaco* și regate *Belgia, Marea Britanie, Danemarca, Spania, Olanda, Norvegia, Suedia*, și *Marele Ducat Luxemburg*.

Prin sistemul de stat, majoritatea țărilor europene sunt unitare. În același timp, există șase **state federale**: *Austria, Belgia, Bosnia și Herțegovina, Germania, Elveția, Rusia*.

SCHIMBĂRI PE HARTA POLITICĂ A EUROPEI. Una dintre principalele caracteristici ale hărții politice este dinamicitatea sa (variabilitatea), în ciuda încercărilor constante de stabilizare a frontierelor și de prevenire a noilor conflicte regionale. Principalele transformări pe harta politică sunt legate de modificările în configurația frontierelor de stat, a sferelor de influență geopolitică a statelor de conducere, integrarea internațională și dezintegrare. Cele mai semnificative schimbări în harta politică a Europei în ultimele decenii au fost legate de **prăbușirea sistemului socialist**, însoțită de desfacerea *URSS, Republica Socialistă Federativă Iugoslavia (RSFI)* și *Cehoslovacia*, precum și unificarea *Germaniei*. Prăbușirea fostei *RSFI* a fost cea mai controversată și a fost urmată de o serie de confruntări armate sângeroase. Ultima etapă a acestui proces a fost separarea Kosovo de Serbia și formarea *Republicii Kosovo*, parțial recunoscută. Destrămarea Uniunii Sovietice a fost mai puțin dramatică, dar procesul de formare a statelor într-un șir de foste republici sovietice a fost însoțit de conflicte, în urma cărora s-au format unele republici nerecunoscute pe teritoriile *Moldovei, Georgiei și Azerbaidjanului*. Cele mai multe dintre acestea au fost menținute de serviciile secrete și forțele armate ale Federației Ruse, care urmărește astfel să mențină influența geopolitică în fostul spațiu sovietic.

La fel de importantă a fost și activizarea **integrării europene**. În anul 1993 Comunitatea Europeană a devenit Uniunea Europeană (UE), care în 1995 s-a extins la 15 țări, în 2004 – la 25, în 2007 – la 27 și în 2013 – la 28 de țări participante. Integrarea europeană – este primul, și foarte ambițios, exemplu de refuz voluntar al multor țări dezvoltate și mature politic de la o parte a suveranității naționale pentru a atinge interesele comune ale cetățenilor din toate țările participante – pace, prosperitate economică, respectarea drepturilor

omului și a principiilor democratice de guvernare. În același timp, cu fiecare extindere a UE, devine mult mai dificil să răspundem în mod eficient la astfel de provocări urgente ale timpului nostru, cum ar fi terorismul, presiunea migrației și stagnarea economică a unor state membre. Drept urmare, devin populare în rândul populației mișcările eurosceptice. Astfel, în anul 2016, locuitorii *Marii Britanii* au votat într-un referendum ieșirea țării din UE.

Călătorie în cuvânt

Separatism tradus din latină înseamnă *separare* – dorința de izolare.

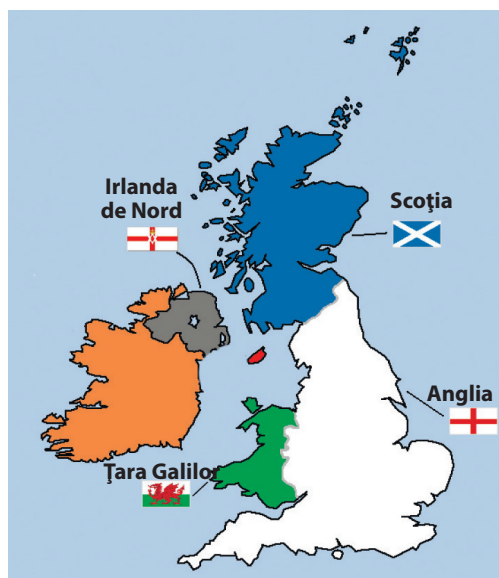
Lumea în spațiu și timp

Țara Bascilor

Basconia este o regiune istorică și culturală în sud-vestul Franței și în nordul Spaniei. Aceasta este teritoriul așezării tradiționale a bascilor, unde limba, cultura și tradițiile basce sunt larg răspândite. Ca națiune individuală, ei tind spre o asociere politică a celor trei zone ale lor de trai – Regiunea Autonomă Bascilor și Navarra în Spania și Țara Bascilor din Franța.

O problemă acută pentru țările europene este intensificarea mișcărilor separatiste. **Separatismul** este o activitate politică care vizează separarea unei comunități etnice, culturale, religioase sau de altă natură din partea principală a țării. În formele lejere, mișcările separatiste cer drepturi separate pentru comunitatea sa sau autonomie parțială.

Cea mai acută manifestare a separatismului are loc în regiunea autonomă a **Spaniei** – *Catalonia*, al cărei parlament în anul 2017, conform rezultatelor referendumului, a proclamat independență față de regat. Ca răspuns, guvernul spaniol a recunoscut aceste acțiuni drept ilegale, contrare constituției țării, iar

Des. 6
Mișcări separatiste în Marea Britanie

Tabelul 4

Exemple de mișcări separatiste în Europa

Țara	Regiunea mișcării separatiste
Marea Britanie	Irlanda de Nord, Țara Galilor, Scoția
Spania	Catalonia, Andaluzia, Țara Bascilor
Franța	Țara Bascilor, Bretania, Insula Corsica și altele
Italia	Padania (nordul Italiei), Veneția, Tirolul de Sud
Germania	Bavaria
Belgia	Valonia, Flandra
Bosnia și Herțegovina	Zonele de reședință a bosniacilor, sârbilor, croaților
Serbia	Cosovo

problema rămâne nesoluționată. În același timp, sentimentul separatist există și în celelalte regiuni spaniole – *Țara Bascilor, Andaluzia, Insulele Baleare și Insulele Canare*.

Risc ridicat de separare există și în **Marea Britanie**. Aspirațiile de a se retrage din componență – a *Scoției și Irlandei de Nord* – au devenit deosebit de acute după rezultatele referendumului britanic privind retragerea din UE. Scoția și Irlanda de Nord doresc să rămână parte a Uniunii Europene, care le-a întărit și mai mult sentimentul separatist specific. Probleme cu păstrarea integrității teritoriale are și **Belgia**. Țara cuprinde două comunități majore – *Flandra și Valonia* ce au diferențe culturale, etnice și istorice, și vorbesc limbi diferite – franceza și flamanda (care se aseamănă cu olandeza).

Focare potențiale de separatism sunt în Franța, Italia, Germania, Polonia, Republica Cehă și în alte țări.

TIPURILE ȚĂRILOR. În ceea ce privește dezvoltarea economică, țările Europei aparțin la două tipuri principale – **dezvoltate** și **cu economie în tranziție** (tabelul 5). Cheia acestei diviziuni este PIB pe cap de locuitor, ponderea relativă a sectorului terțiar în structura economiei, precum și indicele dezvoltării umane.

Tabelul 5

TIPURILE ȚĂRILOR EUROPEI DUPĂ NIVELUL DEZVOLTĂRII ECONOMICE

Dezvoltate economic		
Țările Grupului marilor șapte	Germania, Franța, Marea Britanie, Italia	Au economii puternice cu produsul intern brut mai mult de 1,5 trilioane dol. SUA fiecare. Ele joacă un rol decisiv în economia globală.
Țările din UE-15 (care au aderat până în anul 1995 inclusiv)	Austria, Belgia, Marea Britanie, Grecia, Danemarca, Irlanda, Spania, Italia, Luxemburg, Olanda, Germania, Portugalia, Finlanda, Franța, Suedia	În vremurile de divizare a Europei în două sisteme aparțineau capitalistului. În general, ele au indicatori socio-economici mai mari comparativ cu noii membri ai UE care au aderat după 2004.
Țările din UE-13 (care au aderat după anul 2004)	Bulgaria, Estonia, Cipru, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, România, Slovacia, Slovenia, Ungaria, Croația, Republica Cehă	Fostele republici baltice ale URSS, 8 țări post-socialiste, precum și două state insulare. Aceste țări au înregistrat progrese sociale semnificative, dar au un nivel relativ scăzut de dezvoltare comparativ cu UE-15.
Alte țări dezvoltate ale Europei	Islanda, Norvegia, Elveția	Ei au un standard ridicat de trai, dar din pricina particularităților de participare la DIM, au refuzat să intre în UE. Sunt membri ai AELS.
Țări pitice	Andorra, Vatican, Liechtenstein, Malta, Monaco, San Marino	Prin nivelul de trai ele aparțin țărilor dezvoltate economic din lume, totuși, datorită dimensiunilor lor extrem de mici, ele au o structură îngustă a economiei și un PIB mic în termeni absoluți.

Țările cu economie de tranziție		
Fostele republici sovietice din Europa (cu excepția țărilor baltice)	Belarus, Moldova, Ucraina, Rusia	Au indicatori relativ scăzuți de dezvoltare socio-economică și probleme de reformare și restructurare a economiei după prăbușirea URSS.
Țările post-socialiste din Peninsula Balcanică (afară de cele incluse în UE)	Albania, Bosnia și Herțegovina, Macedonia, Serbia, Muntenegru	Ele au indicatori relativ mici ai dezvoltării socio-economice și probleme structurale ale economiei, care se află în stadiul reformării

Țările aflate în tranziție sunt țări europene, care sunt reconstruite din punct de vedere structural de la modelul de reglementare planificată a economiei la economia de piață. Dacă în anii 1990 acestui grup i-au aparținut toate țările post-socialiste, după un curs cu succes al reformelor politice și economice, un număr de țări est-europene și baltice au aderat la UE și acum fac parte din grupul celor dezvoltate din punct de vedere economic.

ÎNTREBĂRI ȘI ÎNSĂRCINĂRI

1. Folosind harta, caracterizați poziția economică și geografică a Europei.
 2. Care sunt caracteristicile hărții politice a Europei? Dați exemple de state suverane, teritorii dependente și formațiuni de stat nerecunoscute. Arătați-le pe hartă.
 3. Politologul britanic Vernon Bogdanor a numit monarhul constituțional „un suveran care domnește, dar nu conduce”. Cum înțelegeți o astfel de declarație?
 4. Ce formă de guvernare are Ucraina? Care este forma de organizare statal-teritorială a țării noastre?
-
- 5*. Din ce tip de țări după nivelul dezvoltării economice face parte Ucraina? Ce alte țări împreună cu ea formează acest grup? Care sunt particularitățile dezvoltării acestor țări?

TEMĂ PENTRU DISCUȚIE

Discutați despre efectele pe care separatismul le poate avea asupra statului și a oamenilor. Formați două grupuri care susțin și argumentează, diferite puncte de vedere: a) beneficiile separării; b) consecințele negative ale separării.

§4. PROCESSELE DE INTEGRARE ȘI ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE

- Amintiți-vă, ce este globalizarea și integrarea.
- Membru al căror organizații internaționale este Ucraina?

PROCESELE DE INTEGRARE. În lumea modernă, practic nici o țară nu poate supraviețui în condiții de izolare economică. Procesul de deschidere a granițelor pentru comerț, precum și unirea capacităților tehnologice, de producție și financiare ale țărilor se numește **integrare economică**. Istoria sa datează din epoca marilor descoperiri geografice, când țările europene au început să dezvolte o rețea de legături comerciale cu coloniile lor de peste mări din America, Asia și Africa.

De la mijlocul secolului al XX-lea. Europa a devenit un fel de „laborator de integrare mondială”, prezentând exemple fără precedent de coeziune economică și politică. Integrarea europeană este cel mai ambițios și mai mare proiect integrativ din lume. La început inițiatorii unificării Europei și-au stabilit un obiectiv – de a uni țările europene sub conducerea organelor supranaționale, care ar împiedica începerea unui nou război în regiune și ar ajuta Europa să vorbească cu o singură voce în politica internațională. Și, din moment ce acest proiect a fost incompatibil cu valoarea suveranității naționale, unificarea a început din domeniul de aplicare al așa-numitei politici joase, adică prin integrare economică.

Astfel, în 1952 a fost înființată *Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului*, în 1957 *Comunitatea Europeană a Energiei Nucleare și Comunitatea Economică Europeană*, care ulterior au fuzionat într-o singură entitate. În 1993, a fost creată **Uniunea Europeană (UE)** – o asociație de integrare politică și economică a țărilor Europei, care combină caracteristicile unei organizații internaționale și ale statului. De la formarea comunităților și, ulterior, a UE, au existat mai multe etape de expansiune (tab. 6).

Lumea în spațiu și timp

În afara UE

UE nu include toate țările Europei. În afară rămân Elveția, Norvegia, Liechtenstein și Islanda. Dar aceste țări sunt membre ale Asociației Europene a Liberului Schimb (AELS), care a fost înființată în 1960, în timp ce Islanda, Liechtenstein și Norvegia fac parte din Spațiul Economic Unificat – o organizație care unește piețele acestor țări cu toate țările UE.

Tabelul 6

Etapele extinderii UE

Anul asocierii	Țările
1952	Germania, Franța, Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg (țările care au fondat primele comunități);
1973	Marea Britanie, Irlanda, Danemarca
1981	Grecia
1986	Spania, Portugalia
1995	Austria, Finlanda, Suedia
2004	Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, Slovenia, Letonia, Lituania, Estonia, Cipru, Malta
2007	Bulgaria, România
2013	Croația

Astăzi, asociația are 28 de state membre. Însă, în anul 2016, *Marea Britanie* și-a anunțat intenția de a se retrage din componența uniunii. UE reprezintă aproximativ 24% din PIB-ul mondial și mai mult de 45% din investițiile mondiale. Țările acestei asociații sunt în comun acord cu principalele direcții ale politicii economice, de mediu și sociale. De asemenea, ele arată unele progrese în dezvoltarea unei poziții coordonate privind provocările geopolitice actuale, inclusiv conflictul Ucraina-Rusia. UE oferă asistență financiară pentru țările și regiunile aflate în criză, acordă o atenție considerabilă programelor de dezvoltare socio-economică pentru a sprijini regiunile înapoiate. Timp de mai bine de o jumătate de secol, comunitățile europene au trecut de la comerțul liber la o uniune economică completă. În cadrul UE a fost creată o monedă comună – euro, care a înlocuit monedele naționale ale celor 19 țări participante (*Zona euro*). UE și-a înființat propria legislație, care are mai multă putere în temeiul legislației naționale. Conducerea generală este exercitată de trei organe principale: *Comisia Europeană*, *Consiliul de Miniștri al UE* și *Parlamentul European*. Organe separate sunt *Curtea Europeană* și *Consiliul UE*, care unește liderii țărilor membre. O realizare importantă a integrării europene este crearea **spațiului Schengen** – spațiu unic de migrație, care reunește 26 de țări, inclusiv 22 de state membre ale UE (cu excepția *Marii Britanii, Irlandei, Ciprului, României, Bulgariei și Croației*); și *Liechtenstein, Norvegia, Islanda și Elveția*. În acest spațiu, controlul frontierelor este înlăturat, iar cetățenii pot traversa liber frontierele. Există, de asemenea, dreptul la locuri de muncă libere în oricare dintre aceste țări. Acordul Schengen este considerat cel mai mare succes al integrării europene, deoarece contribuie cel mai mult la convergența culturală a persoanelor din diferite țări.

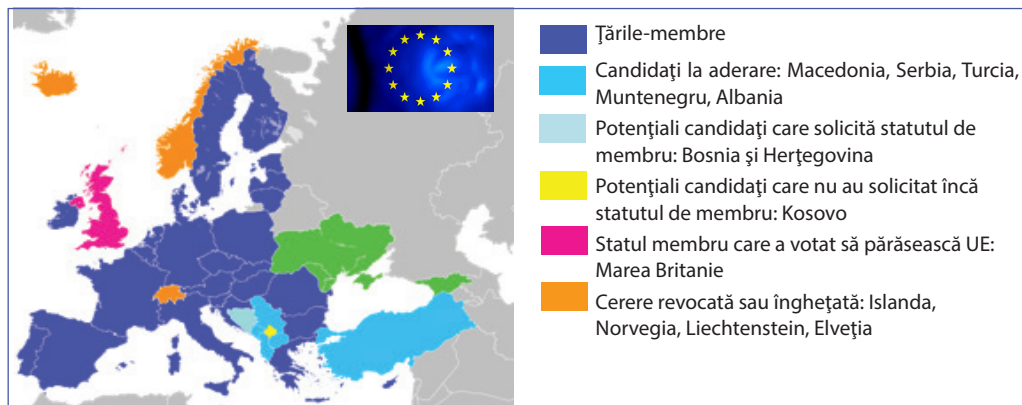
Lumea în spațiu și timp

Acordul Schengen

Acesta este acordul privind eliminarea controlului vamal al pașapoartelor dintre țările Uniunii Europene, semnat în 1985 de șapte state europene din orașul Schengen, situat în Luxemburg, în apropierea triplei frontiere a Luxemburgului, Germaniei și Franței. Acordul a intrat în vigoare după 10 ani.

Există, de asemenea, dreptul la locuri de muncă libere în oricare dintre aceste țări. Acordul Schengen este considerat cel mai mare succes al integrării europene, deoarece contribuie cel mai mult la convergența culturală a persoanelor din diferite țări.

Aderarea la UE a fost declarată un obiectiv strategic al politicii externe a *Ucrainei*. Avantajele integrării în această organizație sunt bine ilustrate

Des. 7 Harta schematică a UE

pe exemplul fostelor țări socialiste din Europa, care au putut într-un timp scurt să-și reconstruiască economiile lor și să îmbunătățească dezvoltarea socio-economică și de asemenea să îmbunătățească calitatea guvernării. În același timp, aderarea la UE, în special aderarea la spațiul Schengen, va duce probabil la o ieșire și mai mare a tinerilor ucraineni de vârstă activă. O formă importantă de integrare este apariția unui număr de organizații internaționale. Acestea sunt create pentru a coordona activitățile, a rezolva disputele, a combate problemele globale și regionale.

În 1949, 10 state (*Belgia, Marea Britanie, Danemarca, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Norvegia, Franța și Suedia*) au format **Consiliul European**. Aceasta este o organizație cu sediul la *Strasbourg* (Franța) ce asigură respectarea drepturilor omului, principiilor democrației, statul de drept și promovează, de asemenea, cultura europeană. În prezent, aproape toate țările europene (*Ucraina – din 1995*), cu excepția Belarusiei și a Vaticanului, sunt membrii săi. Principalele domenii ale activității sale crearea abordări comune și standardelor legislative care să protejeze democrația, ajutând la lupta împotriva diferitelor forme de discriminare (practici de tortură, rasism, circulația ilegală a persoanelor), protecția limbilor minoritare, promovarea schimburilor culturale dintre țări și așa mai departe. Putem spune că această organizație produce normele vieții politice și legale în Europa.

ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE DE SECURITATE. În Europa, s-au format două organizații internaționale de securitate sau blocuri militare-politice.

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, NATO, de asemenea, cunoscut sub numele de Alianța Nord-Atlantică – o uniune militară-politică a 29 de țări din Europa și America de Nord, ce s-au angajat cu eforturi

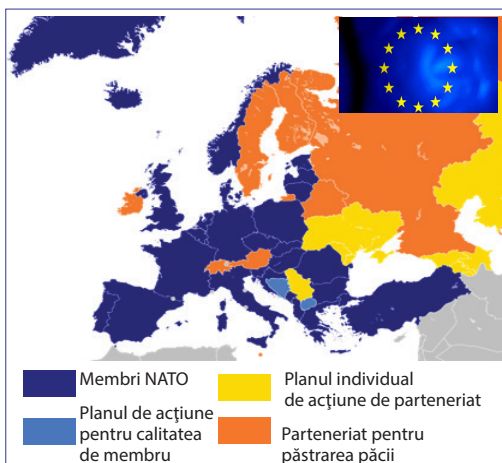
Călătorie în cuvânt

NATO – în engl. *North Atlantic Treaty Organization*, se traduce – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.

Tabelul 7

Țările-membre NATO în Europa

Des. 8 Țările-membre NATO în Europa

Anul aderării	Țara
1949	Țările fondatoare Belgia, Danemarca, Marea Britanie, Islanda, Italia, Canada, Norvegia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, SUA, Franța
1952	Grecia, Turcia
1955	Germania
1982	Spania
1999	Polonia, Ungaria, Republica Cehă
2004	Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, România, Slovenia, Slovacia
2009	Albania, Croația
2017	Munte negru

comune de a apăra orice țară membră a alianței în caz de atac militar (tab.7). NATO joacă un rol deosebit de important în sistemul european de securitate.

Fondată în 1949 ca o măsură de precauție împotriva posibilei agresiuni militare a URSS în Europa, în perioada „războiului rece”, Alianța Atlanticul de Nord nu a efectuat nici o operațiune militară. În anii 1990 trupele sale au participat la acțiunile militare din *Kuweit*, *Bosnia și Herțegovina*, *Kosovo*; în anii 2000 – în *Afganistan*, operațiunile anti-piraterie din golful Aden Bay și altele. Principala putere a acestei asociații constă în potențialul semnificativ militar, politic și economic al țărilor membre. Oponenții potențiali se tem să intre într-o confruntare deschisă cu un bloc de țări avansate din punct de vedere economic și tehnologic, cu avantaje atât în domeniul tehnologiilor militare, cât și în posibilitățile de influență economică. O particularitate NATO este rolul disproportionat al SUA, atât în ceea ce privește potențialul forțelor armate, cât și costurile nevoilor alianței. Adesea, o astfel de situație este tratată ca un defect în Europa. Cu toate acestea, se oferă țărilor europene posibilitatea de a cheltui mai mult pe propria dezvoltare economică și socială, în timp ce Statele Unite sunt garantul securității militare. Poate una din cea mai mare realizare a NATO este faptul că, de mai bine de jumătate de secol, nu a existat nici un conflict militar între membrii săi. Convergența și posibila aderare la NATO reprezintă una dintre prioritățile politicii externe a *Ucrainei*. Sub condiția prealabilă a aderării la Alianță, Ucraina ar fi în afara influenței geopolitice a Rusiei. Cu toate acestea, în viitorul apropiat, această aderare este puțin probabilă, deoarece intrarea în această organizație nu poate avea loc când o țară are dispute teritoriale cu vecinii săi. Prin urmare, aderarea Ucrainei la NATO nu este posibilă până la rezolvarea conflictului cu Rusia în estul Ucrainei și restabilirea integrității sale teritoriale. În același timp, Ucraina trebuie să-și reformeze propriile forțe armate. Rusia, care se poziționează ca moștenitor al influenței geopolitice a URSS, se opune extinderii NATO spre est și neagă categoric posibilitatea Ucrainei de a se alătura.

Alianța, din punctul de vedere al Federației Ruse, este percepută ca un bloc agresiv, spre deosebire de care în 1992 a fost creată **Organizarea Tratatului de securitate colectivă (OTSC)**. Astăzi ea include *Rusia*, *Belarus*, *Armenia*, *Kazahstan*, *Kârgâzstan* și *Tadjikistan*.

PROCESELE GLOBALIZĂRII. Europa este acum pe deplin implicată în procesele de globalizare. În această regiune, există patru țări ale „Grupului Mariilor Șapte”, puternice centre financiare globale – Londra, Paris, Frankfurt am Main, Milano etc.), sunt concentrate sediile principalelor CTN din lume. Rolul unui centru financiar, tehnologic și politic condiționează, în general, un efect benefic asupra globalizării pentru țările europene, în special în ceea ce privește acumularea de capital și furnizarea unei game largi de produse la prețuri competitive. Astăzi, asociația UE este cel mai ambițios proiect de integrare nu numai în Europa, ci și în lume. În același timp, globalizarea are și o serie de amenințări. Astfel, transferul producției industriale către țările „ieftine” duce la o creștere a șomajului în Europa. Deseori, producătorii europeni nu fac față concurenței de piață cu bunurile importate mai ieftine, în special din producție țesăturilor, îmbrăcămintei, produselor agricole etc. Prin urmare, țările recurg la restricții comerciale de protecție.

Procesul de „dizolvare” a granițelor economice este însoțit de o creștere a migrației internaționale a persoanelor și de schimbul de informații, care implică treptat globalizarea culturală. **Globalizarea culturală** este formarea ideilor, valorilor, tendințelor artistice universale, care se răspândește în lume și înlocuiesc tradițiile locale ale vieții culturale. Cultura globală ia adesea elemente ale tradițiilor diferitelor popoare ale lumii. De exemplu, elementele culturii culinare globale au fost pizza italiană, burgerii americani, sushi japonezi și altele asemenea. Europa răspândește religiile asiatice – budismul și islamul, iar îmbrăcămintea de est devine populară. În același timp, globalizarea culturală cauzează de multe ori și rezistență – mișcări naționaliste și izbucniri de neacceptare a limbii, comportamentului, modului de comunicare, culturii în general.

ÎNTREBĂRI ȘI ÎNSĂRCINĂRI

1. Oferiți exemple de globalizare în literatură, muzică, cinematografie și alte domenii.
 2. Cum considerați de ce Europa este numită figurativ „laboratorul de integrare mondială”.
 3. Cu ce scop a fost creată UE? Ce reprezintă astăzi această uniune a țărilor?
 4. Care este esența acordului Schengen? De ce este considerat cel mai mare succes al integrării europene?
 5. Ce știți despre Consiliul Europei? Care sunt direcțiile principale ale activității sale?
 6. Confirmați cu argumente sau infirmați ideea că NATO este „armata lumii civilizate”.
-
- 7*. Încercați să prognozați efectele pozitive și riscurile aderării Ucrainei la UE.

TEMĂ PENTRU DISCUȚIE

Folosiți surse suplimentare de informații și aflați mai multe despre NATO și perspectivele aderării Ucrainei la acest bloc. Împărțiți-vă în două grupuri care argumentat susțin poziții opuse: a) beneficiile aderării; b) consecințele negative ale apartenenței.

EFFECTUAȚI UN STUDIU

Procesele de integrare și dezintegrare în Europa

1. Cercetați schimbările care au avut loc pe harta politică a Europei în ultima jumătate de secol, pe baza informațiilor conținute în manual și surse suplimentare: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_world_map_changes
2. Care schimbări pot fi considerate integraționale și care – procese dezintegraționale? (vezi [https:// europa.eu/europeanunion/about-eu/eu-in-brief_en](https://europa.eu/europeanunion/about-eu/eu-in-brief_en))? Faceți concluzie, în ce perioadă au predominat procesele de integrare și în ce perioadă cele de dezintegrare.
3. Ce factori, după opinia dumneavoastră, determină aceste procese pe harta Europei.

§5. CONDIȚIILE NATURALE ȘI RESURSELE

- Amintiți-vă, ce șesuri mari se extind în Europa și ce munți se află pe teritoriul său.
- În care centură geografică se află Europa? Ce tipuri de climă s-au format acolo?
- Ce grupuri de resurse minerale distingem după criteriul utilizării?

Condițiile naturale ale Europei sunt foarte diverse. Există vulcani activi și gheizere, tundră rece și taiga măreață, vârfuri de munte cu zăpadă și subtropice mediteraneene calde. În general, pentru viață și dezvoltare economică, condițiile fizice și geografice sunt destul de favorabile.

RELIEFUL. Înălțimea medie a suprafeței Europei este de aproximativ 300 m deasupra nivelului mării. Cu toate acestea, aproape 70% din înălțime este mai mică de 200 de metri și doar 6% mai mare de 1000 m. Această distribuție de înălțimi ajută la libera populare și indică o lipsă de obstacole serioase pentru construirea conexiunilor de transport terestru. După cum puteți vedea, câmpiile domină în Europa. Cea mai mare se întinde în Europa de Est și așa și se numește – *Câmpia Est-Europeană*, în granițele sale se află mai multe țări (*Belarus, Ucraina, Moldova* și câte o parte din *Polonia* și *Rusia*). Câmpiile sunt răspândite și în partea de nord a Europei de Vest. Mai înspre sud se află *câmpiile Dunării Mijlocii* (Austria, România, Serbia, Ungaria, Croația) și *Dunării de Jos* (România, nordul Bulgariei). Relieful de câmpie este tipic și Finlandei, Suediei. Știți deja că în perioadele geologice trecute, din cauza vremii reci, Eu-

Des. 9. Câmpia Esteuropeană (Ucraina)

Des. 10. Fiord (Norvegia)

ropa de nord era acoperită de ghețari. Mișcându-se, masele uriașe de gheață au adus pe câmpii bolovani uriași, au săpat depresiuni, au format depozite glaciare – morene și roci lustruite. Rezultatul glaciațiunii vechi sunt și **fiordurile** – golfuri înguste, adânci, cu maluri abrupte de mare, care taie malurile vestice ale *Peninsulei Scandinave*. Ele s-au format ca urmare a inundării mării adâncite de ghețari a văilor și depresiunilor fluviale.

Cel mai înalt punct al Europei – *Elbrus* (5642 m) în *Munții Caucazieni* – este situat în partea de sud a părții europene a Rusiei. Dacă nu luăm în considerare Caucazul ca teritoriu granița cu Asia, atunci cel mai înalt punct poate fi considerat *Monblan* în *Alpi* (4809 m), la granița dintre Franța și Italia. Centura structurală alpică (lanțurile muntoase *Pirinei, Alpi, munții Apenini, Dinari, Stara Planina, Rodopi, Carpații, munții din Crimeea* și

Caucaz) este cea mai mare barieră de înălțime din Europa. Aceste regiuni sunt zone active seismic. Cea mai mare frecvență a cutremurelor se observă în Peninsula Apenina și Balcani și în Caucaz. Zona vulcanică activă – *insula Islanda*, este o crustă tânără a suprafeței pământului, în care există numeroase gheizere și vulcani. În Franța, Germania, Republica Cehă se extinde o serie de lanțuri muntoase de înălțime medie și mică, majoritatea de vârstă hercinică (*Vosgii, Pădurea Neagră, Masivul Renan, Pădurea din Turin-gia, etc.*). Pe peninsula scandinavă, se află *munții Scandinavi*. Gama vechilor munți helieni din *Ural* este granița estică a Europei.

Des. 11. Alpi (Elveția)

Des. 12. Vulcan în Islanda

CLIMA. Condițiile climatice ale Europei sunt favorabile pentru trai. Cea mai mare parte se află în zona temperată. Europa se află sub influența vânturilor din vest. Săturați de umiditate de deasupra Oceanului Atlantic, acestea provoacă climat destul de umed, cu veri racoroase și ierni relativ calde în regiunea de vest. Vremea acolo este adesea turbulente însoțită de ceață. Deplasându-ne spre est și sud, nivelul de umiditate scade treptat. *Curentul Atlanticului de Nord* atenuază în mod substanțial clima caldă, astfel încât iarna, în special în Marea Britanie și în țările scandinave, este relativ caldă. Acest lucru permite să conducă gospodăria mai departe spre nord decât alte regiuni ale lumii. În nordul Europei, regiunile extreme nordice ale Norvegiei, Finlandei, Rusiei intră în zona subarctică, iar insulele – în centurile climatice arctice. Clima este rece și severă. În același timp peninsulele din sudul Europei (Iberică, Italică, Balcanică) se află în zona subtropicală. Acolo s-a format un tip mediteranean de climă, care este considerat cel mai confortabil pentru viață.

Condițiile climatice nefavorabile pentru Europa sunt inundații periodice și inundații din cauza precipitațiilor excesive. În același timp, regiunea de sud a Ucrainei și a Rusiei suferă adesea de secetă în timp de vară. La amenințări fizice și geografice se includ și efectele încălzirii globale, care, pe de o parte, pot duce la inundarea zonelor mari (de exemplu, jumătate din teritoriul Olandei este sub nivelul mării).

APELE INTERIOARE. Cea mai bogată în ape interioare este Europa Occidentală și de Nord, deoarece există o cantitate mare de precipitații (peste 1.000 mm/an).

Râurile din Europa fac parte din bazinele a două oceane – Atlantic (*Dunăre, Nipru, Rin* și altele) și Înghețat de Nord (*Dvina de Nord, Mezen, Pechora* și altele), și de asemenea bazinul intern Aral-Caspic (*Volga* și altele). Acestea se

Des. 13. Dunărea (Ungaria)

Des. 14. Lacul Geneva (Elveția)

încarcă în cea mai mare parte din ploi și din apele de la topirea zăpezii. *Dunărea* (2857 km) este al doilea mare râu din Europa, după *Volga*, și traversează teritoriul a zece state. În fiecare an, peste 50 de milioane de tone de mărfuri sunt transportate pe Dunăre. O importantă arteră de transport a regiunii este

Record mondial

Cel mai lung râu din Europa este *Volga* (3.531 km), care își are începutul de pe dealul Valdai și se varsă în Marea Caspică. De-a lungul cursului, curge prin teritoriul Rusiei.

Rinul. Portul Rotterdam la gura sa pentru mult timp a servit drept „poarta de transport” a Europei. Râurile din nordul Europei, deși sunt mereu pline cu apă, sunt foarte scurte. În canalele lor există multe trepte și cascade, iar fluxul este foarte furtunos. Aceste râuri nu pot fi folosite pentru transportul

maritim, ci sunt o sursă de energie electrică ieftină.

În sudul Europei, râurile sunt relativ puține, ele nu îngheață în timpul iernii și în mare parte se hrănesc din apa de ploaie. În gospodării sunt importante pentru irigarea terenului în perioada uscată de vară.

Record mondial

Cel mai mare lac din Europa este Ladoga (Rusia). A fost format ca urmare a adâncirii de către un ghețar a golului tectonic. Adâncimea maximă este de 230 m.

Cele mai multe **lacuri** sunt situate în nordul Europei, care s-a aflat sub influența glaciării cuaternare. Numeroase lacuri mici și mari ocupă acolo golurile săpate de ghețar. Zone mari ocupă acolo și mlaștinile. Lacurile pitorești sunt situate în Alpi (des. 14). Di-

versitatea peisagistică a Europei se datorează bogatului său potențial turistic și recreațional.

RESURSELE NATURALE. Europa este bogată în resurse minerale diverse. Cele mai multe dintre ele sunt de importanță regională, iar unele dintre ele – mondială (tabelul 8). Cu toate acestea, rezervele lor sunt în mare parte epuizate, deoarece această regiune a fost prima care a intrat în industrializare. În adâncul Europei există aproximativ 20% din rezervele de cărbune dovedite de lume, 17% din zinc, 13% din plumb și 7% din cupru. Restul tipurilor de minerale sunt încă și mai mici. Prin urmare, industria europeană depinde de importul atât de combustibil, cât și de energie și de materii prime de minereu.

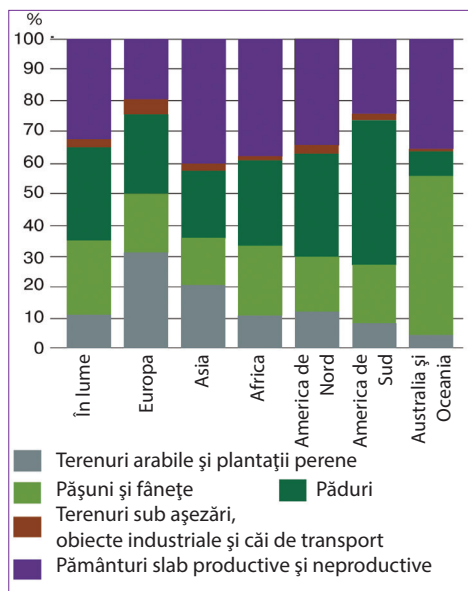
Asigurarea cu materii prime minerale a țărilor din Europa nu este la fel. **Bazinele de cărbune** sunt concentrate într-o bandă care se întinde din *Marea Britanie*, prin nordul *Franței*, sudul *Belgiei*, *Germania (Ruhr și Saar)*, *Republica Cehă (Ostrava)* și *Polonia (Silezia Superioară)*. Depozitele mari de cărbune sunt în *Ucraina (Donbass)* și *Rusia*. Cea mai mare **regiune de petrol și gaze** din Europa este zona de șelf a *Mării Nordului*, care cu trei pătrimi alimentează necesitățile țărilor europene în combustibil. Petrolul și gazele naturale sunt extrase de *Marea Britanie*, *Norvegia* și *Olanda*. În curbură Carpaților și în zona Mării Negre, extrage petrol *România*. S-au găsit minereuri de petrol în sudul *Italiei* și în *Grecia*.

Rezerve bogate de **minereu de fier** (peste 60% din minereu în stâncă) sunt în zona scutului Baltic și în Munții Scandinaviei (în *Suedia*), precum și în *Franța*, *Germania*, *Luxemburg*, *Marea Britanie*, *Ucraina* și *Rusia*. Sunt descoperite depozite mari de **minereuri de cupru** din *Silezia de Jos* din Polonia. Acolo există și alte **metale neferoase** – argint, nichel, cobalt, plumb, zinc. Minereuri de metale neferoase, în special bauxită, cupru, cromit, polimetalice, mercurul, se extrag în lanțurile muntoase din *Alpi*, *Pirinei*, *Apenini* și *munții din Peninsula Balcanică*. Bogate sunt depozitele de resurse nemetalice – materii prime pentru industria chimică, metalurgie, industria construcțiilor și alte industrii. Deci, importanța mondială au stocurile de sare de rocă din *Polonia* și săruri de potasiu din *Germania* și *Franța* și fosforite în *Rusia*. Există depozite de sulf nativ (*Polonia*, *Ucraina*), grafit (*Republica Cehă*). În general, Silezia de Sus, Marea Nordului, Scandinavia sunt principalele zone de extragere a resurselor minerale în Europa.

Europa se situează pe ultimul loc printre regiunile lumii în funcție de mărimea fondului funciar, dar la categoria terenurilor prelucrate (32%) – pe primul loc (des. 15). Cota terenurilor sub pășuni este mai mică decât indicele mediu mondial (23%), iar ponderea terenurilor sub pădure este mai mare. În Europa, mai mică decât în alte părți ale lumii, este partea terenurilor neproductive

Resursele minerale ale Europei

Resurse	Țări	
	Valoarea mondială	Valoarea regională
Combustibile și energetic		
Cărbune	Rusia, Polonia, Marea Britanie, Germania, Ucraina	România, Bulgaria, Serbia
Petrol	Rusia	Marea Britanie, România, Norvegia
Gaz natural	Rusia, Norvegia	Marea Britanie, Olanda, România
Minereuri (metalice)		
Minereu de fier	Rusia, Ucraina, Suedia, Franța, Marea Britanie	România, Spania
Minereu de mangan	Ucraina	Bulgaria, Rusia
Minereu de cupru	Polonia, Rusia	Bulgaria
Minereuri semi-metalice	Rusia, Spania, Bulgaria, Portugalia, Polonia	Bulgaria
Bauxită	Rusia, Grecia	Franța, Croația
Minereuri de mercur	Spania	Italia
Minereuri de uraniu	Rusia, Ucraina	Franța, Germania

Des. 15. Structura fondului funciar al lumii și a regiunilor sale

(16%) și cea mai mare parte a terenurilor în construcție – 5%.

Un rol important în dezvoltarea economică îl joacă **resursele acvaticе**. În ciuda cifrelor ridicate ale stocurilor (aproximativ 1,5 milioane km³), Europa se simte lipsită de apă proaspătă, consumul ei în industrie și agricultură fiind printre cele mai ridicate din lume. În funcție de mărimea potențialului hidroenergetic, Europa se situează pe penultimul loc între alte regiuni ale lumii, însă după gradul de dezvoltare, care este de 70%, este pe primul loc. Hidroresurse puternice sunt deținute de *Franța, Norvegia, Rusia, Suedia*.

Europa are rezerve semnificative de **resurse forestiere**. Cândva, practic, întreaga zonă era acoperită de păduri cu predominantă de lemn tare. În Evul Mediu și în epoca modernă aproape toată pădurea din câmpie a fost distrusă. Pă-

durile naturale sunt păstrate în principal în munți, precum și pe Peninsula Scandinavă. Pădurea este un avantaj major, în special în *Finlanda*, în care recoltarea și prelucrarea lemnului constituie o parte semnificativă a economiei naționale. Este important ca, simultan cu tăierea pădurilor, să fie plantați copaci noi. Deci, de la mijlocul secolului al XX-lea majoritatea țărilor europene au început să restaureze plantațiile forestiere. Prin urmare, în ciuda densității mari a populației, a terenurilor prelucrate și a parcelei fondului funciar utilizat pentru construcții, suprafața pădurilor din Europa este în creștere. În afară de furnizarea de lemn, pădurile artificiale realizează, de asemenea, funcții de ameliorare și recreație.

ÎNTREBĂRI ȘI ÎNSĂRCINĂRI

1. Descrieți relieful Europei. Arătați pe harta fizică cele mai mari câmpii și lanțuri montane.
2. Folosind hărțile climatice tematice, dovediți că climatul Europei este favorabil vieții umane și activității economice.
3. Priviți harta fizică a Europei și gândiți-vă care țări din cauza caracteristicilor sale naturale sunt numite în mod figurativ „țara de foc și gheață”, „țară fiordurilor”, „țară celor o mie de lacuri”, „atelierul de lemn din Europa”.
4. Priviți pe des. 15 structura fondului funciar din Europa. Comparați-l cu structura fondului funciar al lumii.
5. Unde sunt concentrate resursele forestiere din Europa? Cum se foloseasc ele?

 6*. Locuitorii țărilor din nordul Europei spun în glumă: „Avem apă – chiar să te umpli, pietre – chiar să te ucizi și pădure – nespuse de multă!” Gândiți-vă la cauzele naturale ale unui astfel de set de „bogății” în nordul Europei.